

Daniela Marčoková*
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta

UDK: 930.85(497.113 Kulpin)''17''
DOI:10.19090/gff.v50i2.2595
orcid.org/0000-0002-7455-0430
Originalni naučni rad

NAJSTARŠIE DEJINY SRBSKO-SLOVENSKEJ OBCE KULPÍN V SRBSKU

V tomto výskume sme sa venovali začiatkom osídľovania srbsko-slovenskej obce Kulpín v Republike Srbsko. Toto osídľovanie bolo podmienené spoločensko-historickými udalosťami, ako aj zemepisnou polohou, prírodnými geologicko-morfologickými a hydrologickými charakteristikami chotára. Kulpín patrí medzi najstaršie osady v južnej Báčke. Podľa niektorých autorov bolo na tomto mieste založené sídlo už na začiatku 13. storočia počas vlády kráľa Bela IV. Pestrá etnická štruktúra obyvateľstva v Kulpíne a celkovo vo Vojvodine je následkom búrlivých historických dianí pred 18. storočím a najmä počas 18. storočia. Ovplyvnilo ju najmä Veľké sťahovanie Srbov v roku 1690, ako aj neskoršia tereziánska kolonizácia iných národov v tejto časti Habsburskej ríše. Dôležitým medzníkom v dejinách Kulpína je rok 1745, keď Mária Terézia túto pustatinu darovala rodine Stratimirovičovej za jej vojenské zásluhy. Masovejší príchod Slovákov v tomto období z Hornej zeme (z územia dnešného Slovenska) na Dolnú zem (územie dnešnej Vojvodiny) do Kulpína, do prostredia so srbským obyvateľstvom a ich následné spolužitie podmienilo ich ďalší vývoj v duchu slovensko-srbskej spolupráce vo všetkých sférach kultúrno-spoločenského života.

Kľúčové slová: založenie osady Kulpín, Srbsko, rodina Stratimirović, prisťahovanie sa Slovákov, srbsko-slovenské styky, 18. storočie

Kulpín je osada (obec)¹ v Autonómnej pokrajine Vojvodina, ktorá sa nachádza v severnej časti Srbska. Územie Vojvodiny je rozdelené riekami Dunaj a Tisa na oblasti Báčka, Banát a Srijem. Kulpín sa rozprestiera na rozlohe 36,4 km², nachádza sa v juhobáčskom obvode (srb. *južnobački okrug*) a administratívne patrí do okresu (srb. *opština*) Báčsky Petrovec, od ktorého je vzdialený 4 km, kým vzdialenosť od Nového Sadu je 28 km.

* danielamarcokova@ff.uns.ac.rs

¹ Vojvodinskí Slováci pojem *obec* používajú na označenie širšieho územného administratívno-správneho celku – *okresu*.

Lokalita Kulpína sa pri znovuosídľovaní viackrát menila, čo potvrdzujú objavené náleziská na tzv. Klise, Viničkách a Peskare (Radanov, 2009: 5). Iba neskôr, vykopáním kanálov, Bácska nadobudla terajší výzor a zmenila sa na úrodnú oblasť. Prvé významné hydromelioračné práce na území Báčky boli vykonané koncom 18. storočia. Výstavba Veľkého báčskeho kanála (nazývaný ešte Kišov kanál, Ferencov kanál, Ferenc-csatorna) sa začala v máji 1793 a zakončená bola v máji 1802. Stavba kanála dlhého 114 km predstavovala najväčší stavebný projekt svojej doby v Európe a neustále na ňom pracovalo od dvoch do štyroch tisíc robotníkov.² K tomuto kanálu do roku 1869 patrilo 388 jutár obrábateľnej pôdy a 58 jutár lúk.

V zákone z roku 1870 bolo povolené vybudovanie „stapár-novosadského plavného polievacieho kanálu“.³ Kopaný bol dva roky a do prevádzky bol daný r. 1874. Mal 4 brány („šlajzy“), z ktorých jedna bola pri Kulpíne (Kmeť, 1996: 232). Tento tzv. Malý báčsky kanál bol dlhý 68 km, hlboký 1,9 m a široký 10 metrov. Jeho trasa odbočovala z pôvodného Ferencovho kanála pri Malom Stapári (dnes je súčasťou obce Sivac) a dotýkala sa Kruščica, Ruského Kerestúru, Savinho Sela, Kulpína, Báčskeho Petrovca a Rumenky. Vlieval sa do Dunaja pri Novom Sade. Malý báčsky kanál bol spojivkom medzi Veľkým báčskym kanálom a Dunajom a skracoval vodnú cestu z Bezdanu do Nového Sadu o 75 km. Túto trasu určil na jar roku 1869 taliansky inžinier Pietro Caramorra, ktorý oblasť navštívil spolu so Štefanom Türrom, kráľovským talianskym podplukovníkom (Kalapis, 1993: 140). V minulosti sa Malý báčsky kanál ešte nazýval Kanál kráľa Alexandra. Kvas ho nazýva „Kráľ Alexandrov prieplav“ (Kvas, 1924: 63).

² Tento projekt bol zverený bratom Jozefovi a Gabrielovi Kišovcom, ktorý pochádzali z dôstojnícko-šľachtického rodu Kiš (Kiss). Mali slovenský pôvod z Novohradskej župy, boli evanjelického vierovyznania, no časom sa pomaďarčili. (Stepanovič 2018: 113 – 117). Josephus Kiss (maď. Kiss József; 1748, Budín, Maďarsko – 1813, Sombor, Srbsko) bol hlavný hydrotechnický inžinier, tvorca, projektant a prvý staviteľ Veľkého báčskeho kanála. Z jeho diel a vízií vychádzali neskorší stavitelia hydrosystému Dunaj-Tisa-Dunaj (Ágoston 2001: 11 – 14; Kalapis 1993: 23 – 26).

³ XXXIV. ZÁKONNÝ ČLÁNOK z roku 1870. O prenesení užitku obchodu vlastnosť štátneho aeráru tvoriaceho Francovského kanálu a vyhotovení tohože. (Sankcionovaný dňa 9. júliusa r. 1870. Vyhlásený v snemovni zástupiteľov dňa 12. júliusa 1870. v snemovni vyšších stavov dňa 26. júliusa 1870. V „Sbierke krajinských zákonov“ uverejnený dňa 28. júliusa 1870). Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/66584/view?search=%22kulp%C3%ADn%22~10%20%221869%22~10&hlid=981892044&page=143&p=separate&tool=clip&view=0,438,1975,2823>

V rokoch 1958 – 1976 bola uskutočnená rekonštrukcia, ako i nové kanály v už jestvujúcej sústave kanálov, vykopaných počas Rakúsko-Uhorska. Vybudovaných bolo 84 mostov. Celková dĺžka siete kanálov je 960 km vrátane čiastočne zrekonštruovaných prírodných vodných tokov. Sieť kanálov je splavná v dĺžke 600 km a spája 80 osád. Vedľa juhozápadnej časti Kulpína preteká kanál Stapar – Nový Sad, ktorý je dnes súčasťou prieplovového systému Dunaj-Tisa-Dunaj (kanálu DTD). O bohatstve nadzemných vôd a umelých vodných tokov na tomto území svedčí aj Jegrička (Jegrička bara), jedna z významných vodných nádrží, ktorá vznikla zlúčením niekoľkých menších vodných tokov na rozhraní Kulpína, Kysáča, Ravneho Sela; veľkým oblúkom obchádza Temerín, po rozdelení na dve ramená, ktoré sa spájajú pri Gospodinciach, sa rozširuje ako jazero pri Žablji a potom sa v úzkom koryte opäť vlieva do Tisy pri Aradáči (Borovszky, 1909). Jegrička bola vykopaná r. 1880 na mieste niekdajšieho Almaškého potôčka. Do nej sa vlieva Alpárska barina, menovaná Begej. Okrem týchto jestvuje aj viac jarkov v osade Kulpín a v jej chotári, slúžiacich na odvodňovanie (Kmeť, 1996: 232).

Veľký báčsky kanál však ako najvýznamnejšie hydrotechnické a dopravné zariadenie v Báčke najpodstatnejšie zmenil hydrologické podmienky povrchových vodných tokov. Následne pozmenené klimatické podmienky, ktoré vplývali na zväčšenú úrodu pestovaných obilnín, ako aj možnosť vodnej prepravy, ktorá sa vďaka úpravám kanálu stala rýchlejšou a tak aj lacnejšou, v značnej miere vplývali na intenzitu kolonizácie Báčky v 18. storočí. Báčka tým získala potenciál významného dodávateľa obilnín v krajine. V tomto období sa začína systematické osídľovanie tohto územia obyvateľstvom, ktorého štruktúra časom nadobudla viacnárodnostný charakter.

ETNICKÁ ŠTRUKTÚRA A DEMOGRAFICKÉ ÚDAJE

Pestrá etnická štruktúra obyvateľstva vo Vojvodine je následkom búrlivých historických diania pred 18. storočím a najmä počas 18. storočia. Ovplyvnilo ju najmä Veľkého sťahovanie Srbov v roku 1690, ako aj neskoršia tereziánska kolonizácia iných národov v tejto časti Habsburskej ríše.

Samuel Borovský považoval Kulpín za jednu „z najdávnejších veľkoobcí“ novosadského okresu⁴ ležiacu v dolnej časti stolice vedľa tzv. malých rímskych zákopov (rímskych šiancov, násypov). Podľa údajov zo sčítania ľudu z roku 1900

⁴ Administratívne členenie územia štátu sa v minulosti viackrát menilo, takže v niektorých obdobiach Kulpín prislúchal novosadskému okresu.

v tomto okrese bolo 14 obcí a žilo tu 54 479 obyvateľov, z toho 11 880 Maďarov, 13 999 Nemcov, 11 281 Srbov, 17 136 Slovákov atď. V Kulpíne žilo 3159 obyvateľov v 594 domoch. Podľa materinského jazyka 57 Maďarov, 185 Nemcov, 1848 Slovákov a 1066 Srbov. Podľa náboženstva 39 rímskokatolíkov (filiálka Óker, dnešné Zmajevo), 1067 pravoslávnych, 1946 evanjelikov, 22 židov a 62 iných. Chotár mal rozlohu 6585 katastrálnych jutár. V osade bola pošta a telegraf. Borovský uviedol aj susedné obce Kulpína a ich dobové mená v maďarčine začiatkom 20. storočia: z východu pustatina Alpár, z juhu Petröcz (Petrovec, dnes Báčsky Petrovec) a Bulkesz (Buljkes, dnes Maglič), zo západu Szilbács (Silbaš) a Urszentiván (Despotovo), zo severu Sóve (Šova, dnes Ravno Selo) (Borovszky, 1909: 100).⁵

Kulpínčan Ján Cesnak ml. (1872 – 1956)⁶ v časopise *Dolnozemský Slovák*, 1903 – 1904, roč. II., č. 7 v autorskom texte *Zbytočná robota* však mal námietky na maďarské názvy obcí a ich častí: „Náš milý Kulpín premenili na Kölpény. Aký osoh z toho! Škrupina bez jadra“ (Krivák, 1996: 205).

Koniec 2. svetovej vojny priniesol aj veľké zmeny v etnickej štruktúre Vojvodiny. Dňa 23. augusta 1945 bol schválený Zákon o agrárnej reforme a kolonizácii, ktorým sa zmenili agrárno-majetkové vzťahy schválením pozemkového maxima. Zákon predpokladal znárodnenie (nacionalizáciu) a vyvlastnenie (expropriáciu) veľkých pozemkových majetkov nad predpokladané maximum a tiež plánoval kolonizáciu a rozdelenie pôdy všetkým zainteresovaným osobám. Na základe tohto zákona na územie Vojvodiny sa prisťahovalo 258 405 osôb (Бихаљи-Мерин, 1968: 10). Migrácie po prvej a druhej svetovej vojne, ako i po rozpade Juhoslávie menili štruktúru obyvateľstva Vojvodiny, a tak aj Kulpína.

V súčasnosti vo Vojvodine žije 27 etnických spoločenstiev. Podľa sčítania obyvateľstva z roku 2022 najpočetnejší sú Srbi (68,43%) a Maďari (10,48%), nasledujú Rómovia (2,35%), Slováci (2,29%), Chorváti (1,88%), Rumuni (1,13%) a z ostatných etnických skupín je menej než jedno percento (Kovačević 2023). Úradnými jazykmi v Autonómnej pokrajine Vojvodina sú: srbský, maďarský, rumunský, slovenský, chorvátsky a rusínsky jazyk.

V Kulpíne prevažnú časť obyvateľstva tvoria Slováci (necelých 80%) a Srbi (okolo 20%).

⁵ <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0002/6.html>

⁶ Ján Cesnak ml. (1872 – 1956) bol významným slovenským kultúrnym a spoločenským pracovníkom a publicistom, jedným z delegátov na Veľkom národnom zhromaždení v Novom Sade uskutočnenom 25. novembra 1918.

Rok	1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011	2022
Počet obyvateľv	3578	3728	3742	3312	3226	3203	2976	2775	2431

Tabuľka č. 1: Počet obyvateľov Kulpína v druhej polovici 20. stor. a v súčasnosti

Počet obyvateľstva v Srbsku v posledných desaťročiach klesá a zostupnú tendenciu má aj v Kulpíne. V povojnovom roku 1948 v Kulpíne žilo o 1000 obyvateľov viac než v súčasnosti. V porovnaní s rokom 1961 pokles obyvateľstva je ešte výraznejší: v roku 2022 v Kulpíne žije o 1311 (35%) obyvateľov menej než v roku 1961. Podľa sčítania z roku 2022 Kulpín má 2431 obyvateľov.⁷

NAJSTARŠIE DEJINY KULPÍNA

Predtým, než historici začali uskutočňovať odborné vedecké výskumy o dolnozemskej Slovácku a územiach, na ktoré sa prisťahovali, priekopníkmi v skúmaní tejto problematiky boli evanjelickí farári a učitelia.⁸ Bola to predovšetkým publicistická literatúra uverejňovaná v slovenských kultúrno-osvetových a národno-spoločenských novinách a časopisoch, ako aj v cirkevných publikáciách. Tak sa kulpínsky učiteľ Štefan Kvas⁹ vo svojom príspevku v *Národnom kalendári* pokúsil priblížiť prvotné dejiny Kulpína (Kvas, 1924: 63–68).

Z radov dolnozemskej vojvodinskej Slovácku sa o najstarších dejinách Kulpína okrajovo zmienil aj druhý petrovský farár Ján Stehlo¹⁰ a kulpínsky farár

⁷ Najnovšie sčítanie obyvateľstva v Srbsku sa konalo roku 2022. Dostupné na: <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-latn/popisni-podaci-eksel-tabele/>

⁸ Základom modernej historiografie o Slovácku na Dolnej zemi sú práce Jána Siráckeho. Bližšie pozri: Marčoková, 2023: 21.

⁹ Štefan Kvas st. (1870, Aszód, Maďarsko – 1929, Vojlovica, Srbsko) bol významným kultúrnym a osvetovým pracovníkom, ktorý pôsobil ako učiteľ v Kulpíne v rokoch 1891 – 1925.

¹⁰ Ján Stehlo (1787, Petrovec, Srbsko – 1868, Petrovec, Srbsko), evanjelický kňaz, senior, zakladateľ nedeľnej školy v Báčskom Petrovci.

Gustáv Klobušický.¹¹ Za začiatky vedeckého bádania o dejinách Kulpína považujeme výskum Samuela Borovského,¹² ktorého zistenia uvádzame v pokračovaní a dopĺňujeme ich údajmi z relevantnej vedeckej literatúry.

Kulpín patrí medzi najstaršie osady v južnej Báčke. Podľa niektorých autorov bolo na tomto mieste založené sídlo už na začiatku 13. storočia počas vlády kráľa Bela IV. (1235–1270). Najstaršie hodnoverné údaje svedčia o tom, že Kulpín sa uvádzal pod menom *Kurpee* v písaných dokladoch s dátumom 28. februára 1345, keď časť Kulpína bola venovaná darovacou listinou Štefanovi Iľockému, šľachticovi a sudcovi z Iloka. V dokumentoch z roku 1442 sa Kulpín nazýva *Kwalpi*.¹³ V roku 1722 sa v súvislosti s Kulpínom prvýkrát píše o Srboch: v tom čase žilo v dedine stopäť srbských rodín. Novodobé dejiny Kulpína sa začínajú 10. júla 1745, keď bratia Stratimirovičovci dostali pustatinu Kulpín za vojenské zásluhy v boji proti Turkom od cisárovnej Márie Terézie.¹⁴ V tom období je zaznamenané aj masovejšie sťahovanie Slovákov na toto územie.

Kvas uvádza, že istý veľkostatkár Kolpán doviedol sem zo severu Bodrockej stolice svoj ľud v predpokladanom období rokov 1100–1200 a na terajšej časti chotára ľudovo nazývanej Viničke založil dedinu pomenovanú podľa neho, teda **Kolpán** alebo **Colpan** (Kvas 1924: 64). Borovský upresňuje, že anonymný zapisovateľ kráľa Bela IV. v 41. kapitole uvádza, že Arpád z Csongrádu prišiel po Titel a slankamenský prievoz a podmanil si ľud obývajúci celú dolnú časť Tisy a Dunaja. Jednu časť tohto územia daroval matkinmu ujovi, bohatierovi menom **Kölpön (Culpun)**. Károly Szabó, maďarský prekladateľ tohto anonymného zapisovateľa zaznamenáva, že meno toho bohatiera si zachovala dolnobáčska dedina Kulpín (Borovszky 1909: 100).

Podľa Bobu (1985) najstarší písomný dokument o osídlení pod názvom

¹¹ Gustáv Klobušický (1862, Horná Mičina, Slovensko – 1944, Kulpín, Srbsko) pôsobil ako farár v slovenskom evanjelickom cirkevnom zbore v Kulpíne 54 rokov (od roku 1890).

¹² Samuel Borovský (1860, Karavukovo – 14. apríla 1912, Budapešť), doktor historických vied, člen Maďarskej akadémie vied. Bol prvým akademikom z radov dolnozemsých Slovákov. Je autorom, redaktorom a spoluautorom knižných vydání o obciach Báčko-bodrožskej stolice (územie Bácsky) *Bács Bodrog vármegye I. – II* (Borovszky 1909) a Torontálskej stolice (územie Banátu) *Torontál vármegye*, v ktorých zaznamenal krátke dejiny takmer všetkých osídlení, v ktorých žili Slováci. Jeho zápisky o Kulpíne boli preložené z maďarčiny do slovenčiny a uverejnené v *Národnom kalendári* 1997 (Borovszky, 1997: 32–33).

¹³ Dôkladné úvahy o názve Kulpína uvádza kysáčsky farár Friedrich Steltzer (1839–1916) v srbskej súdobej tlači *Браник* (5. júla 1886, roč. II, č. 77, s. 1–2).

¹⁴ Bližšie: Сандић, 1885a: 112–119; Сандић, 1885b: 100–113.

Kurpee sa zachoval z 28. februára roku 1345. Ide o listinu (chartu), ktorú vydala kapitula rímskokatolíckej cirkvi, resp. zbor kanonikov pri biskupskom sídelnom chráme (srbská pravoslávna paralela tejto inštitúcie je *episkopska crkva*) v Mačvanskej Mitrovici.¹⁵ Katedrála bola vystavaná na počesť svätého Irineja Lyonského s veľkou pravdepodobnosťou po r. 1018, resp. hneď po nastolení byzantskej moci. Z tejto listiny sa dozvedáme, že Mikuláš, z rodu Pows (Poš), ktorý bol synom Chaka (Čáka) a tento synom Ugrina,¹⁶ so súhlasom menovite uvedených susedov časť svojho majetku daroval šľachticovi a sudcovi Štefanovi Ilockému (synovi Michala) ako odmenu za dávne verné služby. Išlo o jednu tretinu osady, ktorá sa rozprestierala z juhu na západ.¹⁷ Druhé dve tretiny osady vlastnili v roku 1345 synovia Pongráca z Alpáru: Bartolomej, Štefan a Demeter.¹⁸ V tom období jestvoval v tejto osade i kostol vystavaný na počesť Všetichsvätých. Neďaleko od Kulpína, pozdĺž cesty do Silbaša, na mieste ľudovo nazývanom Klisa, ešte začiatkom 20. storočia bolo vidno jeho zrúcaniny (Boba 1985:389).¹⁹

Podľa Borovského roku 1418 celá osada (pod názvom **Kwlpy**) bola vo vlastníctve Imricha Ilockého. Podľa svedectva Fehérvárskej kapituly z 28. júna 1442 Mikuláš Ilocký²⁰ pred kapitulou prehlásil, že Kwlpy, ktoré predtým patrili k mestu Ilok, daroval kňazovi Balázsovi Thehnyeimu²¹ a prostredníctvom toho sa stali vlastníctvom jeho brata Lászla, ďalej patrili jeho bratrancom či synovcom Jakabovi, Michalovi, druhému Jakabovi a Simonovi a ich dedičom. Maďarské obyvateľstvo opustilo mesto v tureckej dobe a nasťahovali sa sem Srbi. Vtedy bol

¹⁵ Borovský ju nazýva Kövskou kapitulou (Borovský, 1997:32).

¹⁶ Dostupné na: <https://www.muzejvojvodine.org.rs/lat/muzejski-kompleks-kulpin-depandanas/>

¹⁷ Podľa Štefana Kvasa bola tretina obce menovanému daná ako veno pri príležitosti sobáša (Kvas, 1924: 65).

¹⁸ Bližšie pozri rodokmeň tejto rodiny: Kristó, 2013: 110 – 111. Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/en/view/KozMagyOkmanytarak_anjou_uj_29/?query=kurpee&pg=112&layout=s

¹⁹ Slovo „klisa“ pochádza z latinčiny (ecclesia) alebo z gréčtiny (εκκλησία – ekklesias) a označujú sa ním miesta, na ktorých možno nájsť zrúcaniny kostolov a iných sakrálnych objektov.

²⁰ Mikuláš Ilocký (maď. Miklós Újlaky; srb. Nikola Iločki; 1410–1477) bol sedmohradský vojvodca, mačvanský bán, chorvátsko-slavónsko-dalmatínsky bán, sikulský gróf a titulárny kráľ Bosny.

²¹ Domnievame sa, že ide o tlačovú chybu a že ide o Baláza z Hetény. Pravdepodobne teda ide o mesto Hetény (dnes: Chotín, Slovensko).

zmenený názov osady na **Kulpin**.²² Podľa tureckých defterov²³ boli tu roku 1554 tri domy, okolo r. 1570 šesť domov, r. 1590 dvadsať domov, resp. domácností, ktoré platili dane. Počas tureckej okupácie v 16. a 17. storočí bol Kulpin viackrát spustošený Turkami a raz aj tatárskymi hordami, ktoré boli súčasťou tureckého vojska (Radanov 2009:5). Obec bola takmer zničená, začiatkom 18. storočia však bola obnovená a osídlená Srbmi. Po Karloveckom mieri (1699) a oslobodení tohto územia od Turkov sa Kulpin stal pustatinou, ktorú neskoršie zabralo palanské pohraničné vojsko. Roku 1718 patrila pustatina Kulpin k novoutvorenej stolici Bodrog (Borovszky 1909:100 – 101; *Národný kalendár*, 1997: 32 – 33). Borovský ďalej uvádza, že podľa cirkevného súpisu r. 1722 v Kulpine bolo 105 domov či rodín žijúcich na pustatine (Borovszky 1909:101). V roku 1737 patrila pustatina Kulpin ilockej barónke Bernyakovicsovej (srb. Bernjaković) (Достанић 1996:24).²⁴ V roku 1743 sa takmer všetci kulpínski Srbi vysťahovali do Ruska, kde založili obec pod rovnakým názvom – Kulpín (Kutlík 1888:58).

MÁRIA TERÉZIA DAROVALA PUSTATINU A SÍDLO KULPÍN RODINE STRATIMIROVIĆ R. 1745

Bogić Vučković Stratimirović bol rodákom z Trebinja v Hercegovine. Jeho otcom bol Vučko Petrović Stratimirović a starým otcom Petar Stratimirović. Presťahoval sa do Srbského kráľovstva (1718–1739), kde je v zachovaných písomnostiach uvedený ako obchodník z Kragujevca. Podľa zachovaných údajov

²² Pod názvom Kulpin sa prvýkrát spomína v srbských zdrojoch a to ako jedno zo sídel, ktoré v prvej polovici 15. storočia vlastnil Đurađ Branković (slov. Juraj Branković, 1377–1456), srbský despota v rokoch 1427–1456. V maďarských zdrojoch zo 14. a 15. storočia okrem názvu Kurpee a Kwlpj ešte nachádzame aj tvar Kwolpi. Dostupné na: <https://www.muzejvojvodine.org.rs/lat/muzejski-kompleks-kulpin-depandanas/>

²³ Defter (alebo tefter) je katastrálny daňový register, ktorý viedla Osmanská ríša takmer od jej vzniku. Účtovné knihy obsahovali údaje o obciach, domácnostiach a počte členov domácnosti (dospelí muži a vdovci), ako aj o etnických skupinách na území ríše.

²⁴ O rodine Bernjaković nachádzame iba malo písaných dokladov. Podľa Sršana a Dobricu v Chorvátskom štátnom archíve v Záhrebe sú uschované zápisnice o obnovení Srijemskej župy z prvého zhromaždenia r. 1745 (Hrvatski državni arhiv Zagreb, *Srijemska županija, Protokol 1745. – 1746*). V zápisnici sú uvedené mená župných hodnostárov: župana-administrátora, podžupana, notára (tajomníka), ako aj mená tzv. veľkých a malých sudcov. Za pokladníka bol zvolený Franjo Bernjaković (Sršan – Dobrica, 2014: 18).

Bogić vlastnil osvedčenie z Republiky Ragusa,²⁵ že je potomkom Stracimira Balšića, pána Zety. Bogić Vučković z rodiny Stratimirović bol tretím synom Vučka Petrovića Stratimirovića a významný je po tom, že bol vodcom povstalcov v hercegovskom Sandžaku v roku 1737 počas rakúsko-rusko-tureckej vojny (1735–1739) (Сандић 1885a:113).²⁶ Po výzve vtedajšieho srbského patriarchu Arsenija IV. Jovanovića Šakabenty povstalci zo srbských horských oblastí sa ozvali na pomoc Rakúsku. S tureckým vojskom sa zrazili pri Novom Pazare, Sjenici i Novej Varoši. Početnejšie turecké vojsko potlačilo rakúske vojsko, ktoré muselo ustupovať na sever. V tomto tzv. Druhom sťahovaní sa zúčastnili aj povstalci z Hercegoviny. Bratia Stratimirovićovi (Ivan, Toma, Bogić a Nikola) spolu s povstalcami v Hercegovine pomohli rakúskym cisárskym vojskám, a tak získali vojenské zásluhy.

Bogić nebol najstarší medzi bratmi, lež vynikal odvahou a rozhodnosťou, preto je jeho meno v darovacej listine na prvom mieste (Сандић 1885a:115 – 118). Pravdepodobne ide o prvú donáciu po vyhnaní Turkov z Báčky poskytnutú z kráľovských rúk a Stratimirovićovci sú pravdepodobne jedinými Srbmi pravoslávneho vierovyznania, ktorým bola udelená donácia – išlo o panstvo s 10000 katastrálnymi jutrami pôdy (Достанић 1996: 25).²⁷

²⁵ Ragúska republika (Dubrovnícka republika; tal. Repubblica di Ragusa) bola aristokratická mestská a námorná republika na juhu Dalmácie s centrom v Dubrovníku. Existovala od 14. storočia až do roku 1808.

²⁶ Borovský uvádza: „Mária Terézia darovala 10. júla 1745 pustatinu Kulpin bratom Vucskovicsovcem, ktorí roku 1737 prišli z Hercegoviny. Bogích Vucskovicha Stratimirovich bolo meno staršieho. Členovia rodiny Vucskovics neskoršie prevzali meno Stratimirovich a Kulpin sa pod nimi ozaj rozšíril“ (Borovský 1997: 32–33). Aby nedošlo k nedorozumeniu ohľadom priezviska, potrebné je vysvetliť zaužívanú dobovú prax Srbov, ktorí si k svojmu menu ako druhé meno pridali otcovo meno, pridali mu však i príponu –(ov)ić, ktorou sa v srbčine tvorí priezvisko. Borovský toto otcovo meno použil v tvare genitívu jednotného čísla, čím naznačil príslušnosť k otcovi.

To znamená, že otcom Bogića bol Vučko (resp. Vučko Petrović Stratimirović (Сандић, 1885a: 113). S cieľom bližšieho vysvetlenia rodokmeňa rodiny sa častokrát pridávalo aj meno starého otca: „Bogić Vučković, ktorý sa prezýval aj Petrović...“ (Сандић, 1885a: 116).

Mätúce je aj to, že jeho osobné meno (Bogić) sa končí príponou -ić, ktorá naznačuje deminutívnu podobu slova, z ktorého vzniklo (Bog, resp. Boh). Teda celé jeho meno znie: Bogić Vučković Petrović Stratimirović.

²⁷ Uhorská šľachta bola rozdelená na armalistov (dostávali iba erb), kurialistov (erb, dom a malý pozemok – kúriu) a donacionistov. Donacionisti boli najčastejšie zaslúžilí ofícieri, ktorí dostávali veľký feudálny majetok a patrili k šľachte (Достанић, 1996: 52).

I keď donácia znela na mená Bogića a Ivana, bratia si rovnomerne rozdelili pôdu na štyri časti. Z 10000 katastrálnych jutár si pre seba ponechali 3200 a ostatnú pôdu podelili novopristaňovaným rodinám z Hercegoviny. Obrábalo sa len čosi vyše polovice (5120 jutár), kým zvyšok tvorili pasienky. Zachovala sa zmluva z r. 1759 (*Pogoda izmedj mene, spaja Kulpinskoga, ljudma moima koji jesu doselili i koji hoće da se dosele*), ale je pravdepodobné, že prvú osadnícku zmluvu Stratimirovičovci uzavreli skôr (Sirácky, 1966: 164; Достанић, 1996: 26).

Noví vlastníci pozemkov veľkostatkári Stratimirovičovci si uvedomovali, že zveľaďovanie majetku sa môže uskutočniť len za prítomnosti poddaných, preto sem dostaňovali ešte viac Srbov.²⁸ Osada bola založená na terajšom mieste. Čoskoro sa na kulpínske panstvo prisaňoval aj značný počet Slovákov, čím sa začínajú nové dejiny Kulpína.

SŤAHOVANIE SLOVÁKOV NA DOLNÚ ZEM A DO KULPÍNA V POLOVICI 18. STOROČIA

Masovejšie sťahovanie Slovákov na Dolnú zem sa začalo počas vládnutia Márie Terézie, okolo roku 1750 (Maliak 1925: 71). Cieľom týchto obsiahlych kolonizačných akcií a migračných procesov v rámci Uhorska bolo rovnomernejšie osídľovanie štátu a rozvoj poľnohospodárskej výroby (Sirácky 2002: 399–403). Podľa S. Čelovského hospodárske záujmy zemepánov spočívali v úmysloch doviest' pracovnú silu/poddaných na pusté priestranstvá bez ohľadu na ich národnostnú alebo náboženskú príslušnosť (Čelovský 2013: 44).

Príchod Slovákov do Kulpína bol podľa primárnych zdrojov, najmä cirkevných zápisov, označený rokom 1743. Tieto údaje preberajú niektorí autori

²⁸ Rodina Stratimirovičovcov bola jednou z najvýznamnejších srbských rodín v habsburskej ríši, z ktorej pochádza viacero významných osobností. Ďorđe Stratimirović (1822–1908), generál srbského vojska v revolúcii 1848 zdôraznil, že Stratimirovičovci už do Báčky prišli so šľachtickým titulom a že Kulpín dostali ako náhradu za svoje stratené majetky v Hercegovine. Odvoláva sa na *Zlatú knihu* Benátskej republiky, kde boli Stratimirovičovci zapísaní ako príslušníci šľachty od roku 1440. V tu uvedenom rodokmeni sa dá zistiť, že pochádzajú zo slávneho rodu Balšić. Bogićovým pravnikom bol Stefan Stratimirović (1757–1836), ktorý bol v rokoch 1790 až 1836 srbským pravoslávnyim metropolitom v Srijemských Karlovciach (Сандић, 1885b: 109, 112, 113). Stefan Stratimirović bol mecenášom slovenských kultúrnych ustanovizní a udržiaval priateľské styky s Jánom Kollárom najmä počas svojich štúdií v Budíne a vo Viedni a s Pavlom Jozefom Šafárikom v Novom Sade (Sirácky, 1966: 164).

(*Kronika Félixu Kutlíka*, rkp, s. 1;²⁹ Kutlík 1998:58; Bierbrunner 1902: 108; Kvas 1924: 66;³⁰ Klobušický 1930:43;³¹ Maliak 1937: 179; Ramač – Marčoková 2022: 89).

O masovejšom príchode Slovákov do Kulpína svedčí Darovacia listina z 10. júla 1745, ktorou cisárovná Mária Terézia na odporúčanie dvornej rady darovala územie Kulpína rodine Stratimirovičovcov za vojenské zásluhy (Čelovský 1996:56; Maliak 1937: 32). Ján Sirácky naznačuje, že sa Slováci do Kulpína prisťahovali niekoľko rokov po príchode Slovákov do Petrovca (Sirácky 1980: 68). Na inom mieste Sirácky explicitne uvádza, že prví Slováci prišli do Kulpína pravdepodobne z Petrovca, nie skôr ako po r. 1745: „V nijakom prípade nemožno označiť za rok príchodu Slovákov do Kulpína r. 1743, ako sa to (najmä zásluhou Jozefa Maliaka) všeobecne udáva.“ (Sirácky 1966: 164). Ján Babiak otázke roka príchodu Slovákov do Kulpína venoval značnú pozornosť (Babiak 2015: 213–218).

Prvá zachovaná osadnícka zmluva je z roku 1759 (Čelovský 1996: 56; Sirácky 1980: 68; Sklabinská – Mosnáková 2012: 198–199; Vojničová-Feldyová 2017: 75).

Ako to Čelovský uvádza, hoci zatiaľ nie sú k dispozícii archívne pramene o prvých slovenských prisťahovalcoch do Kulpína, predpokladáme, že väčšina z nich pochádzala zo stredného Slovenska, ale aj zo starších slovenských dolnozemskej osád Peštianskej stolice, Békešskej stolice a iných stolíc na území dnešného Maďarska, odkiaľ prišli aj obyvatelia iných slovenských osád v Bácske, Banáte a Srijeme. Svedčia o tom aj niektoré kulpínske priezviská a ojedinelé poznámky v petrovských matrikách. Prví slovenskí osadníci zostali v Kulpíne iba niečo viac ako jedno desaťročie, lebo sa už roku 1758 väčšia časť z nich presťahovala do Selenče a odtiaľ znovu roku 1770 cez Nový Sad do Starej Pazovy. V tomto období to nebol nijaký výnimočný jav, lebo historické pramene zaznamenávajú značnú fluktuáciu obyvateľstva na území Vojvodiny. Počas urbárskej regulácie Márie Terézie v urbárskych tabuľkách z roku 1772 bolo zaznamenaných úhrnne 29 rodín, čo bolo asi 100–150 Slovákov. V nasledujúcich rokoch sa počet Slovákov v Kulpíne zväčšoval prisťahovaním sa ďalších rodín a

²⁹ „Cirkev ev. A.V. Kulpínska svoj začiatok r. 1743-ho vzala, keď se nynejší osada Kulpin osazovala, nebo medzi prvými osadníky Kulpinu již se evanjeličtí Slováci nalezali.“ (Čelovský, 1981: 93).

³⁰ „zlomok Slovače prišiel do Kulpína roku 1743. a ako horliví evanjelici, odkázaní súc na samých seba, služby Božie si v súkromných domoch vydržovali.“

³¹ „... cirkev evanjelická a.v. kulpínska sa počala roku 1743, keď sa terajšia obec Kulpín osádzala...“ (Klobušický, 1930: 43).

jednotlivcov. V osemdesiatych rokoch 19. stor. Slováci sa do Kulpína dostávali nielen priamo z územia Slovenska, ale aj sekundárnou či terciárnou migráciou z územia dnešného Maďarska (najčastejšie z obcí Peštianskej stolice), alebo z územia Rumunska (Aradská stolica, obec Mokrá), ale aj z iných vojvodinských obcí (napr. zo Slovenského Bardáňa, dnes Međa) (Berauer 1896: 84; Čelovský 1996: 57, 59).

Z r. 1774 je známa akcia Kulpínčanov získať privilégiá podľa vzoru komorských osád, najmä pokiaľ ide o výšku árendy, drevo, trstinu, pasienky, krčmu a jatku. Touto akciou dosiahli isté úľavy vo forme novej zmluvy, ktorá bola údajne priaznivejšia ako tereziánsky urbár (Sirácky 1966: 164).

Hoci v iných zdrojoch nachádzame záznamy o Slovákoch v Kulpíne už pred tromi desaťročiami, v topografickom lexikóne Uhorska z roku 1773 sa uvádza, že obyvatelia Kulpína používajú srbský jazyk (*lingua ilirica*), že v osade majú jedného pravoslávneho (*schismaticus*) kňaza a jedného učiteľa (*Lexicon locorum Regni Hungariae...*, 1773:).³²

Po vyhlásení Tolerančného patentu r. 1781 prisťahovali sa sem ďalší Slováci z Novohradskej, Hontianskej, Zvolenskej, Turčianskej a Nitrianskej stolice. Félix Kutlík uvádza, že sa najviac Slovákov do Kulpína prisťahovalo roku 1783. Roku 1880 bolo v Kulpíne 1567 Slovákov (52,7%), roku 1890 sa ich počet zvýšil na 1853 (57,5%), kým v nasledujúcom desaťročí sa ich počet ustálil a roku 1900 ich bolo 1848 (58, 5%). Proces osídľovania Kulpína Slovákmí pokračoval aj v ďalších desaťročiach, predovšetkým z vojvodinských slovenských osád, najmä z Petrovca (Kutlík 1888: 59; Sirácky 1966:176; Sirácky 1980: 68; Čelovský 1996: 59).

PRIEZVISKÁ AKO SVEDECTVO PÔVODU PRVÝCH OSADNÍKOV KULPÍNA

V úradnom styku sa u Slovákov uplatňuje dvojmenná sústava osobných mien, pozostávajúca z osobného mena (krstné, rodné meno) a priezviska (dedičné rodinné meno). Priezvisko sa začalo používať na lepšie odlišenie človeka vo verejnom styku na území Slovenska od 18. storočia, keď sa za vlády Jozefa II. uskutočnilo sčítanie ľudu a vtedy sa meno a priezvisko stali úradne záväznou

³² * *Lexicon locorum Regni Hungariae populorum anno 1773 officiose confectum. Budapestini e typographia V. Hornyanszky 1920.* Dostupné na: http://mt-dportal.extra.hu/ADATBANK/Lexicon_lcorum.PDF.

informáciou (Csachová 2015: 101). Dudok upresňuje, že priezviská ako úradné rodinné mená vznikali už v pôvodnej vlasti pred sťahovaním do týchto krajov, ale práve v čase sťahovania a pohybu obyvateľstva po tureckých vojnách boli priezviská zákonom rakúskeho cisára Jozefa II. zafixované. To znamená, že v 18. storočí, keď Slováci prichádzali na územie dnešnej Vojvodiny, v matrikách dolnozemskejších cirkevných zborov nachádzame už iba dvojmennú pomenovaciu sústavu. Keďže priezviská boli v istom historickom období ustálené a ich ďalšie zmeny zastavené, poskytujú nám dnes cenné poznatky o živote, spoločenských vzťahoch a reči našich predkov. Podoby mnohých priezvisk poskytujú osožné nárečové a historické informácie (Dudok 1999: 8).

Sirácky uvádza, že približne 40 000 Slovákov v 18. stor. zmenilo bydlisko a z toho asi 20000 Slovákov zutekalo z majetku svojich zemepánov (Sirácky 1974:14), často si berúc priezviská odvodené z topografických názvov stolíc, oblastí a obcí, z ktorých prišli (Maliak 1925: 71). Tieto priezviská Slovákov prisťahovaných do Kulpína sú podľa našich zistení aj najpočetnejšie. Pri analýze týchto priezvisk sme vychádzali zo zoznamu priezvisk Slovákov v Kulpíne, ktoré vo svojom výskume matrik a urbárskych tabuliek vypátral Samuel Čelovský (1996: 57–58). Opierali sme sa o klasifikáciu Daniela Dudka v monografii *Priezviská Slovákov v Južoslávii* (Dudok, 1999). Na tomto mieste uvádzame priezviská, ktoré sú odvodené z topografických názvov obcí a je ich úhrne 26: Cerovský (Cerovo, Hontianska stolica); Cinkotský (Cinkota, obec v bezprostrednej blízkosti Budapešti); Čaben (Békešská Čaba, Békešská stolica); Čáni (Csány, Peštianska stolica); Čelovce (Hontianska stolica); Čuvársky (Csövár, južný Novohrad); Demrovský (Gyömrő, neďaleko Budapešti, Peštianska stolica); Gengeľacký (Egyházasdengeleg v južnom Novohrade); Hrabovský (Hrabová/Hrabovka, Trenčianska stolica); Lešťan (Lešť, Novohradská stolica; Leštiny, Oravská stolica); Levársky (Levárh, dnes Strelnica, Gemerská stolica / Veľké Leváre, Bratislavská stolica); Lipták (z Liptovskej stolice); Litavský (Litava, Hontianska stolica); Maglovský (Maglód, Peštianska stolica, dnes už súčasťou Pešti); Medovarský (Medovarce, Hontianska stolica); Myjavec (Myjava, Nitrianska stolica); Plachtinský (Plachtince, Hontianska stolica); Příbelský (Pribelce, Hontianska stolica); Ružinský (Ružiná, Novohradská stolica); Rykynčický (Rykynčice, Zvolenská stolica); Selský (Selce, Hontianska stolica; Selce, Novohradská stolica; Selce, Zvolenská stolica; Selce, Gemerská stolica; Selec, Trenčianska stolica); Slatinský (Slatina, Hontianska stolica; Zvolenská Slatina/Slatinka, Zvolenská stolica; Slatina nad Bebravou / Slatinka nad Bebravou, Trenčianska stolica); Štrba (Štrba, Liptovská stolica); Vrbovský (Čabradský Vrbovok / Kozí Vrbovok / Zemiansky Vrbovok, Hontianska stolica;

Vrbovka/Vrbovok, Novohradská stolica; Vrba/Vrbie, Liptovská stolica; Vrbovce/Vrbové, Nitrianska stolica; Záborský (Záborie, Turčianska stolica); Žembery (Žemberovce, Hontianska stolica).

Na základe tohto zoznamu Slováci do Kulpína mohli prísť zo stolíc: Békešská stolica, Bratislavská stolica, Gemerská stolica, Hontianska stolica, Liptovská stolica, Nitrianska stolica, Novohradská stolica, Oravská stolica, Peštianska stolica, Trenčianska stolica, Turčianska stolica a Zvolenská stolica. Pri niektorých priezviskách odvodených z miestnych názvov je ponúknutých niekoľko možností. Historické doklady však svedčia o tom, že samo priezvisko odvodené od názvu niektorej obce ešte neznamená, že rodina s takým priezviskom prišla práve z tej obce, lebo častokrát išlo o sekundárnu či terciárnu migráciu niektorých rodín. Dôležitým prameňom poznania a spresnenia pôvodu by boli historické záznamy, osadnícke zmluvy a predovšetkým matriky evanjelických cirkevných zborov vojvodinských Slovákov (Dudok, 1999: 141).

SPOLUŽITIE SRBOV A SLOVÁKOV V KULPÍNE V 19. STOROČÍ A ZAČIATKOM 20. STOROČIA

Koncom 19. storočia Srbi a Slováci v Kulpíne spolunažívali už viac ako 150 rokov. Hoci každý z týchto národov mal vlastný cirkevný zbor a školu (Slováci evanjelický a Srbi pravoslávny), dostupné údaje poukazujú na ich veľmi dobré vzťahy. Tak napríklad 26. marca 1885 Srbský kulpínsky spevácky spolok organizoval vo veľkej krčme besedu³³ s tancom. Z programu vidno, že chór spieval slovenskú pieseň „Žalmy tatranského Slovana“.³⁴ Druhým príkladom je skutočnosť, že smrť významných miestnych slovenských predákov bola

³³ beseda (zastar.) – zábava s poučným programom

³⁴ Hneď v prvej strofe ospevujú Slovákov: Bratislava, Bratislava! / Tam zapadla Slávov sláva; / Tam pohanské hordy sa vztekaly, / Slavskú chasu dorúbaly.

Druhá strofa je venovaná Srbom: Hej Kosovo, krásne pole! / Tys' zavdalo Srbom bôle; / Nad tebou vial barjak cár Lazara. / Žije o ňom povest' stará.

Nasledovné strofy sú venované Slovanom: Čechom, Poliakom, Rusínom, Chorvátom, Slovanom od Uralu po Balkán. Hlavná myšlienka spočíva v oslave Slovanov a vo vyzdvihnutí myšlienky svornosti v boji proti cudziemu utláčaniu.

Žalmy Tatranského Slovana Michal Chrástek vsunul do svojej zbierky *Veniec národných piesni slovenských*. Banská Bystrica: Nákladom E. Krčmeryho, 1862, s. 69. Dostupné na:

https://books.google.rs/books?id=ipxa3aYy11IC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_s ummary_r&cad=0#v=onepage&q=%C5%BEalm&f=false

zaznamenávaná v Letopise pravoslávnej farnosti (srb. *Letopis pravoslavne parohije*). Tak bolo zaznamenané, že 18. júna 1890 umrel slovenský farár Félix Kutlík, ktorý v priateľstve nažíval so srbským pravoslávnym kňazom Ljubomirom Kačanskim. Okrem toho rád čítal srbskú tlač a zaujímal sa o srbské záležitosti. Tretím príkladom je, že prvým učiteľom Ďorđa Stratimiroviča, neskoršie významného srbského generála, bol Ján Rohoň, slovenský evanjelický farár v Kulpíne (Достанић, 1996: 51).

Tieto príklady spolupráce a kultúrnych stykov sú mnohovravné a naznačovali smer, ktorým sa slovensko-srbské vzťahy vyvíjali aj v nasledujúcich rokoch, a to nielen v Kulpíne, ale prekračovali miestne rámce. Vo vojvodinskom prostredí sa Petrovec formoval ako stredisko stykov slovenských a srbských kultúrnych a literárnych dejateľov v matičnej dobe. Karol Kuzmány ako prvý podpredseda Matice slovenskej (prvým predsedom bol Štefan Moyzes) na pozvanie Petrovčanov prišiel roku 1865 navštíviť tunajšie slovenské evanjelické cirkevné zbory, no v skutočnosti túto návštevu využil aj na kultúrne a politické rozhovory. Do Nového Sadu prišiel v sprievode novosadského učiteľa (Slováka) Jána Tobiáša Langhoffera. Navštívil srbského vladyku Platona Atanackoviča a v jeho sprievode odišiel do Matice srbskej. Nasledujúceho dňa navštívil Kulpín, kde húfne zoskupení Slováci jeho návštevu pokladali za cirkevno-národnú slávnosť. Svojou prítomnosťou ho poctili aj Srbi a Nemci z Kulpína. Príchod a odchod K. Kuzmányho bol oznámený nielen zvonením z veže slovenského evanjelického kostola, ale i zo srbského pravoslávneho chrámu (Koléni, 1986: 192–193). Pri tejto návšteve si s Ďorďem Stratimirovičom vymenili ratifikačné listiny o uzavretej dohode o spoločnom nástupe Slovákov a Srbov vo voľbách, že striedavo, raz jedni, raz druhí navrhnu svojho kandidáta do Uhorského snemu. Na základe tejto koncepcie bol 18. marca 1869 zvolený podpredseda Matice slovenskej Viliam Paulíny Tóth (1826–1877) za poslanca do Uhorského snemu (Sirácky, 1985: 292–310).

V novembri 1904 bolo v Petrovci osemtisícové srbsko-slovenské zhromaždenie, ktoré proti maďarizačnému školskému návrhu zákona podalo protestnú rezolúciu na Uhorský snem. Na nastávajúce voľby do Uhorského snemu bol navrhnutý Milan Hodža, ktorý vo voľbách 26. januára 1905 aj presvedčivo zvíťazil. Aj o rok, keď sa krajinské voľby zopakovali, vo volebnom obvode Kulpín roku 1906 zvíťazil Milan Hodža ako spoločný slovensko-srbský kandidát. Milan Hodža, najväčší dobový celoslovenský politik, tak dvakrát po sebe získal vstup do krajinského snemu cez Petrovec a Kulpín (Krajčovič, 1970: 141–142).

ZÁVER

Slovenskí vystaňovalci migračným pohybom do Kulpína a celkovo na Dolnú zem v polovici 18. storočia prerušili územný, spoločenský, hospodársky a kultúrny kontakt s jadrom materského etnického spoločenstva (Slovákmi) a nadviazali takéto kontakty s inými etnickými spoločenstvami, predovšetkým so Srbmi, čo podmienilo celý rad zvláštností v ich etnickom vývine na novoosídlenom území. V dôsledku zmenených prírodnogeografických a ďalších podmienok, ako aj v dôsledku začlenenia do inoetnického prostredia s odlišným kultúrnym uspošobením začali prebiehať zjednocujúce procesy s okolitým najpočetnejším srbským etnickým spoločenstvom, na čo poukazujeme aj v tejto práci. Týmto príspevkom sme iba načrtli najstaršie dejiny Kulpína od 14. storočia, odkedy pochádzajú prvé zachované hodnoverné písomnosti o tejto osade, priblížili sme novšie dejiny začínajúce príchodom srbskej šľachtickej rodiny Stratimirović ako majiteľa pustatiny Kulpín a nakoniec sme načrtli prvé osídľovanie tejto oblasti Slovákmí v polovici 19. storočia. Kulpín, takisto ako každá iná slovenská vojvodinská osada, má svoju špecifickú históriu, ktorá do značnej miery súvisí s tým, že pri jej vytváraní sa stretli prístaňovalecké rodiny i jednotlivci, ktorí pochádzali z rozličných dedín, ba aj z rozličných krajov a stolíc pôvodnej vlasti. Formovanie nového, vnútorne stmeleného a všestranne sa rozvíjajúceho dedinského spoločenstva bolo následne zložitým a zdĺhavým, aj niekoľko desaťročí trvajúcim procesom.

Daniela Marčoková

THE EARLY HISTORY OF THE SLOVAK-SERBIAN SETTLEMENT OF KULPÍN IN SERBIA

Summary

This study examines the earliest phases of settlement in the Slovak-Serbian village of Kulpín, located in the Bačka region of present-day Serbia. The origins and development of Kulpín were influenced by a combination of socio-historical events, geographical factors, and the geological, morphological, and hydrological characteristics of the surrounding landscape. These natural conditions shaped the agricultural potential of the area and helped determine its long-term suitability for habitation. For these reasons, Kulpín is considered one of the oldest settlements in southern Bačka. Some historical interpretations suggest that a settlement existed on this site as early as the beginning of the 13th century, during the reign of King Béla IV of Hungary. Although direct written sources are scarce, archaeological and comparative historical evidence points to continuous human presence and gradual settlement formation in the area throughout

the medieval period. The ethnic diversity characteristic of Kulpín and the wider region of Vojvodina is the result of a long sequence of political changes, wars, and migration movements. A major turning point came with the Great Migration of Serbs in 1690, when large groups of Serbs moved northward into Habsburg territory to escape Ottoman pressures. Their arrival significantly reshaped the demographic structure of the region. Later, during the 18th century, the colonization policies of Empress Maria Theresa brought additional ethnic groups, including Slovaks, Germans, and Ruthenians, to the southern parts of the Habsburg Empire, further contributing to the ethnic mosaic of Bačka. A key event in the local history of Kulpín occurred in 1745, when Maria Theresa granted the land, then largely an uncultivated wasteland, to the distinguished Stratimirović family in recognition of their military service. This transfer encouraged further development of the area, including agricultural organization and estate management. During the same period, significant numbers of Slovaks migrated from Upper Hungary (territory of modern Slovakia) to Lower Land (today's Vojvodina). Their resettlement in Kulpín, where Serbs already formed an established community, initiated a long-term process of intercultural coexistence. Over time, the Slovak settlers created their own religious, educational, and social institutions while maintaining close interaction with the Serbian population. The coexistence of these groups laid the foundations for enduring Slovak-Serbian cultural and social cooperation, which continues to characterize the identity of Kulpín today. The early history of the settlement thus reflects broader Central European political developments, imperial strategies, and migration movements that collectively shaped the distinct bilingual and bicultural environment of the region.

Keywords: founding of the Kulpín settlement, Serbia, the Stratimirović family, Slovak migration, Serbian-Slovak relations, 18th century

LITERATÚRA

- Ágoston, I. (2001). *A nemzet inzsellérei. Vízmérnökök élete és munkássága XVIII–XX. sz.* Szeged: Alsó-Tisza vidéki Vízügyi Igazgatóság, Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/en/view/VizugyiKonyvek_002/?query=Kiss%20J%C3%B3zsef&pg=12&layout=s
- Babiak, J. (2015). Kedy prišli Slováci do Kulpína? In: *Za slnkom napoludnie. Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem, a ešte južnejšie*. Báčsky Petrovec: Asociácia slovenských pedagógov. 213–224.
- Berauer, J. (1869). *Kalocsa - Egyházmegyei rom. kath. népiskolak története*. Kalosca, Nyomatott Werner Ferencz könyvnyomdájában.
- Bierbrunner, G. (1902). *A Bács-szerémi Ág. Hitv. Ev. Egyházmegye monográfiája*. Újvidék.
- Boba, I. (1985). Sveti Metod i nadbiskupsko sjedište Sirmium u crkvenoj pokrajini Sclavonia. In: *Crkva u svijetu*, 20, 4. 386–400. Dostupné na:

<https://hrcak.srce.hr/file/132909>

- Borovský, S. (1997). Kulpín (Kölpény). In: *Národný kalendár* 1997, 76. 32–33.
- Borovszky, S. (1909). *Bacs-Bodrog vármegye I. – II.* Budapest. 100 – 101. Dostupné na: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0002/6.html>
- Csachová, S. (2015). Priezvisko v humánno-geografickom výskume – prípad okresu Košice-okolie. In: *Geographia Cassoviensis*, IX, 2. 100–107.
- Čelovský, S. (1981). Kulpínska kronika Félixu Kutlíka z rokov 1876–1890. In: *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov*. 3. 89–134.
- Čelovský, S. (2013). Podiel osadníkov zo slovenských obcí v Maďarsku pri osídľovaní Kysáča v Báčke od roku 1773. In: *Kysáč 1773 – 2013. Zborník prác*. Ed. V. Valentík. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, Matica slovenská v Srbsku – Kysáč: Rada Miestneho spoločenstva. 41–52.
- Čelovský, S. (1996b). Slovenská ľudová škola v Kulpíne v období feudalizmu (1789 – 1848). In: *Pamätnica 1789 – 1989. 200 rokov Základnej školy Jána Amosa Komenského v Kulpíne*. Ed. M. Krivák. Kulpín: Základná škola J. A. Komenského. 56–124.
- Dudok, D. (1999). *Priezviská Slovákov v Juhoslávii*. Nový Sad: Spolok vojvodinských slovakistov.
- Kalapis, Z. (1993). *Régi vízivilág a Bácskában és Bánátban: művelődéstörténeti írások*. Újvidék: Forum. 140. Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/en/view/VizugyiKonyvek_099/?query=KOLPE_NY&pg=141&layout=s
- Klobušický, G. (1930). Kulpín. In: *Slovenská evanjelická kresťanská cirkev a. v. v Kráľovstve juhoslovanskom v slove a v obrazoch*. Petrovec: Kníhtlačiarne úč. spol. 43–49.
- Kmeť, M. (2012). *Krátke dejiny dolnozemsých Slovákov*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- Kmeť, V. (1996). Petrovec a jeho okolie. In: *Pamätnica 1789 – 1989. 200 rokov Základnej školy Jána Amosa Komenského v Kulpíne*. Kulpín: Základná škola J. A. Komenského. 231–232.
- Kovačević, M. (2023). *Nacionalna pripadnost: podaci po opštinama i gradovima. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2022. godine* (PDF). Beograd: Republički zavod za statistiku. Dostupné na: <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-Latn/5-vestisaopstenja/news-events/20230428-konacnirezpopisa>
- Krajčovič, M. (1970). Z národnopolitických dejín vojvodinských Slovákov do r. 1918. In: *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine*. Nový Sad: Obzor, 1970. 127–148.
- Kristó, J. a kol. (2013). *Anjou-kori Oklevéltár. DOCUMENTA RES HUNGARICAS*

- TEMPORE REGUM ANDEGAVENSIIUM ILLUSTRANTIA XXIX. 1345. Budapest-Szeged: Szegedi Középkorász Műhely. 110 – 111. Dostupné na: https://library.hungaricana.hu/en/view/KozMagyOkmanytarak_anjou_uj_29/?query=kurpee&pg=111&layout=s
- Kutlík, F. (1998). *Báč-sriemski Slováci* (Ed. J. Babiak). Kulpín: MOMS.
- Kutlík, F. (1888). *Báč-Sriemskí Slováci*. Nemecká Palánka: Jozef Krištofek.
- Kvas, Š. (1924). Dejiny Kulpína. Dľa svojich zápisiek: Štefan Kvas, učiteľ. In: *Národný kalendár 1924*, V. 63 – 68.
- Maliak, J. (1937). Kulpín. In: *Náš život*, 3 – 4. 179–185.
- Maliak, J. (1925). Kysáč. In: *Národný kalendár 1925*, 6. 41 – 75.
- Radanov, T. (2009). Krátky prehľad dejín Kulpína. In: *Významní Slováci v dejinách Kulpína*. Kulpín: Klub Kulpínčanov. 5–7.
- Ramač, J. – Marčoková, D. (2022). *Kanonické vizitácie slovenských vojvodinských evanjelických a. v. cirkevných zborov v rokoch 1835 a 1836 : pri príležitosti 100. výročia osamostatnenia SEAVC v Srbsku*. Nový Sad: Archív Vojvodiny: SEAVC [i. e. Slovenská evanjelická a. v. cirkev] v Srbsku; Banská Bystrica: Centrum pre výskum dejín a kultúry dolnozemsých Slovákov na FF UMB v Banskej Bystrici. Dostupné na: <https://www.arhivvojvodine.org.rs/sr/ona/digitalizovane-knjige/36-kategorije-cirilica/digitalizovane-knjige/2748-kanonske-vizitacije-slovackih-evangelickih-crkvenih-zajednica-u-backoj-sremu-i-banatu-1835-i-1836-godine>
- Sirácky, J. (2002). *Dlhé hľadanie domova*. 2. vyd., Martin: Matica slovenská.
- Sirácky, J. (1985). Spoločný postup Slovákov a Srbov v južnej Báčke pri voľbe Viliama Paulinyho-Tótha v Kulpíne roku 1869. In: *Dlhé hľadanie domova*. Martin: Matica slovenská. 292 – 310.
- Sirácky, J. (1980). *Slováci vo svete 1*. Martin: Matica slovenská.
- Sirácky, J. (1974). Slováci vo Vojvodine ako historicko-etnografický fenomén. In: *Tradičná kultúra Slovákov vo Vojvodine*. Ed. D. Dudok. Nový Sad: Obzor. 11 – 23.
- Sirácky, J. (2002). *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Bratislava: SAV, 1966.
- Sklabinská, M. – Mosnáková, K. (2012): *Slováci v Srbsku z aspektu kultúry*. Nový Sad: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov.
- Sršan, S. – Dobrica, L. (2014). *Zapisnici sjednica Srijemske županije, knj. 1., 1745. – 1759*. Vukovar: Državni arhiv u Vukovaru; Zagreb: Hrvatski državni arhiv. Dostupné na: <https://www.davu.hr/images/IZDANJA-DAVU/DIGITALIZIRANO-PDF/srijemska-zupanija-1745---1759-compressed.pdf>

- Stepanović, M. (2018). *Plemićke porodice u Somboru do kraja XVIII veka*. Sombor: Gradska biblioteka „Karlo Bijelicki“; Udruženje građana „Norma“. 113–117. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Milan-Stepanovic/publication/330638919_PLEMICKE_PORODICE_U_SOMBOR_U_DO_KRAJA_XVIII_VEKA/links/5c4b7ebd299bf12be3e403fb/PLEMICKE-PORODICE-U-SOMBORU-DO-KRAJA-XVIII-VEKA.pdf
- Vojnićová-Feldyová, S. (Ed.) (2017). *Slovenská evanjelická augsburského vyznania cirkev v Srbsku v slove a v obrazoch*. Nový Sad: Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku.
- Бихаљи-Мерин, О. и кол. (Eds.) (1968). *Мала енциклопедија Просвета : општа енциклопедија. 1, А – Љ*. Београд: Просвета.
- Достанић, Р. (1996). Српска основна школа у Кулпину од оснивања до 1918. године. In: *Pamätnica 1789 – 1989. 200 rokov Základnej školy Jána Amosa Komenského v Kulpíne*. Ed. M. Krivák. Kulpín: Základná škola J. A. Komenského. 23–55.
- Сандић, А. (1885a). Диплома властелинска и родослов породице Стратимировића – Кулпинских. In: *Летопис Матице српске*, 142, 2. 112–119.
- Сандић, А. (1885b). Диплома властелинска и родослов породице Стратимировића – Кулпинских. In: *Летопис Матице српске*, 143, 3. 100–113.

Z D R O J E

- Kutlík, Félix: *Kronika Félixa Kutlíka 1876–1890* (Archív Slovenskej evanjelickej cirkvi augsburského vierovyznania v Kulpíne)
- * XXXIV. ZÁKONNÝ ČLÁNOK z roku 1870. O prenesení užitku obchodu vlastnosť štátneho aeráru tvoriaceho Francovského kanálu a vyhotovení tohože. (Sankciovaný dňa 9. júliusa r. 1870. Vyhlásený v snemovni zástupiteľov dňa 12. júliusa 1870. v snemovni vyšších stavov dňa 26. júliusa 1870. V „Sbierke krajinských zákonov“ uverejnený dňa 28. júliusa 1870). Dostupné na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/66584/view?search=%22kulp%C3%ADn%22~10%20%221869%22~10&hlid=981892044&page=143&p=separate&tool=clip&view=0,438,1975,2823>
- * *Lexicon locorum Regni Hungariae populosorum anno 1773 officiose confectum. Budapestini e typooraphia V. Hornyanszky 1920*. Dostupné na: http://mt-daportal.extra.hu/ADATBANK/Lexicon_lcorum.PDF.